

Uusi vieraslaji mustapääetana *Krynickillus melanocephalus* Kaleniczenko, 1851 (Mollusca, Gastropoda, Agriolimacidae) on levinnyt Suomeen

Katriina Könönen, Hannu Ormio, Ebbe Nyfors, Heikki Luoto, Leena Luoto, Anders Albrecht ja Ulla-Maija Liukko

Könönen, K., Ormio, H., Nyfors, E., Luoto, H., Luoto, L., Albrecht, A. ja Liukko, U.-M. 2020: Uusi vieraslaji mustapääetana *Krynickillus melanocephalus* Kaleniczenko, 1851 (Mollusca, Gastropoda, Agriolimacidae), on levinnyt Suomeen. [A new invasive snail species, *Krynickillus melanocephalus* Kaleniczenko, 1851 (Mollusca, Gastropoda, Agriolimacidae), has spread to Finland]. — Sahlbergia 26(1–2): 18–20.

First records of the slug *Krynickillus melanocephalus* Kaleniczenko, 1851 have been made in southern Finland. It is the 96th land mollusc species in Finland. The species is native to mountain forests of Caucasus and eastern Black Sea region, but it has spread as an invasive species in the 2000s in Europe and NW Russia, presumably via imported plants, soil and vegetables. The snail inhabits deciduous forests and can be found on tree stumps, under stones, fallen tree trunks, leaves and plant litter. It seems to prefer moist conditions along water bodies. The first Finnish observations have been made in 2018 from a garden in Sipoo (WGS84 60°17.53' N, 25°25.22' E) and in 2019 from an arboretum in Helsinki (WGS84 60°16.46' N, 24°56.08' E). The slug is able to form fast reproducing populations in its new locations. It is abundant in both first known Finnish occurrences.

Katriina Könönen, Suomen ympäristökeskus, Latokartanonkaari 11, 00790 Helsinki; katriina.kononen@syke.fi

Hannu Ormio, Liiketie 34 A, FI-00730 Helsinki, Finland. Email: ponu@vaari.net

Ebbe Nyfors. Email: ebbe.nyfors@gmail.com

Heikki ja Leena Luoto. Email: flowerpecker@kolumbus.fi

Anders Albrecht. Email: anders.albrecht@kolumbus.fi

Ulla-Maija Liukko, Suomen ympäristökeskus, Latokartanonkaari 11, 00790 Helsinki. Email: ulla-maija.liukko@syke.fi

Johdanto

Maakeuhkokotiloihin (Stylommatophora) ja peltoetanoiden (Agriolimacidae) heimoon kuuluva mustapääetana esiintyy luontaisesti Kaukasuksen alueella, Krimillä, Koillis-Turkissa ja Luoteis-Iranissa (Kaleniczenko 1851, Likharev ja Viktor 1980, Welter-Schultes 2012). Se on löydetty vieraslajina 1994 Saksasta (Meng & Bössneck 1999), lännempää Venäjältä (Schikov 2012), Latviasta 1997 (Šteffek *et al.* 2008), Valko-Venäjältä

2001 (Ostrovsky 2017), Ukrainasta 2001 (Korol & Korniusin 2002), Virosta 2013 (Sarapuu 2020 ja Elurikkus 2020), Liettuasta 2017 (Stalažs *et al.* 2018) ja Unkarista 2019 (Turóci *et al.* 2020). Ruotsissa laji havaittiin ja määritettiin vuonna 2019, ja ensimmäinen havainto jäljitettiin vuoteen 2015. Havainnot lisääntyivät nopeasti niin, että syksyllä 2020 tiedossa oli jo yli 30 esiintymää Ruotsin eteläpuoliskossa (Artfakta 2020, Proschwitz 2020).

Suomen ensimmäiset havainnot on tehty Sipoosta vuonna 2018 ja Helsingistä lokakuussa 2019, jolloin laji saatiin määritettyä. Sipoossa oli runsaasti aikuisia yksilöitä jo aikaisin vuoden 2018 keväällä, mikä viittaa vahvasti siihen, että laji on talvehtinut ja esiintynyt paikalla ainakin vuodesta 2017. Mustapääetanat talvehtivat tiettävästi sekä aikuisina että munina. Nilviäistyöryhmä antoi lajille suomenkielisen nimen mustapääetana, lajin tieteellisen nimen ja parhaan maastotuntomerkin mukaan.

Tunnistus

Mustapääetanan tärkein tuntomerkki on vaaleammasta vartalosta selvästi mustina erottuvat pää, tuntosarvet ja niska. Vartalon väriyty voi vaihdella likaisen vaaleasta ruskeaan ja sinertävän harmaaseen. Vanhat yksilöt ovat nuoria tummempia. Pään

Kuva 1. Mustapääetana Niskalan arboretumissa Helsingissä lokakuussa 2019. *Krynickillus melanocephalus* in Niskala arboretum, Helsinki, Finland in October 2019. Photo: Heikki Luoto.

takaa alkavan kilven takaosa eläimen keskivaiheilla on yleensä vaalean rusehtava, erottuen muuta vartaloa vaaleampana. Kilven pinnassa on hyvässä valossa erottuva sormenjälkikuviointi. Hengitysaukko sijaitsee oikealla kyljellä, kilven takaosassa. Se on huomiota herättävän suuri ja vaaleareunainen. Takapään kärjestä alkava, joskus melko heikosti erottuva selkäharjanne on lyhyt (vain 1/4–1/3 etanan pituudesta). Antura on alapuolelta tasaisen vaalea. Etanan erittämä lima on kirkasta ja väritöntä. Mustapäätanan pituus on enimmillään 40–55 mm. Helsingin Niskalan esiintymästä 31.10.2019 mitattujen 20 yksilön keskipituus ilman tuntosarvia oli 38 mm (vaihteluväli 27–52 mm).

Suomen mustapäätanat on tunnistettu lajille hyvin tyypillisistä ulkoisista tuntomerkeistä eikä niiden sukuelimiä ole preparoitu lajintunnistuksen varmistamiseksi. Mustanmeren alueen vuoristometsissä elää kaksi muutakin *Krynickillus*-sukuun kuuluvaa lajia, *K. urbanskii* ja *K. hoplites*, mutta niiden pää ja tuntosarvet eivät ole mustat (Welter-Schultes 2012, Stalažs *et al.* 2017). Minkään Suomessa esiintyvän muun etanalajin väritys ja muut ulkoiset tuntomerkit eivät muistuta mustapäätanaa (Koivunen *et al.* 2014).

Mustapäätanan havaintopaikat

Sipoo, Nevas

Sipoosta laji löytyi jo vuonna 2018, mutta laji varmistui vasta 2019 Helsingin havainnon tutkinnan yhteydessä. Sipoon esiintymä (WGS84 60°17.53' N, 25°25.22' E) sijaitsee rehevässä, suureksi osaksi kukkaniittynä hoidetussa puutarhassa. Ensimmäiset mustapäätanat havaittiin keväällä 2018 polttopuu-pinosta. Siitä lähtien laji on esiintynyt runsaana. Se on öisin liikkeellä, päivisin esimerkiksi tiilien, kivien ja lautojen alla. Kasvillisuustuhoja ei alueella ole huomattu.

Helsinki, Niskalan arboretum

Niskalan arboretum (WGS84 60°16.46' N, 24°56.08' E) on Helsingin kaupungin omistama, kulttuurivaikutteiseen luonnonmetsään 1905 perustettu puulajipuisto, jota on vuodesta 1992 lähtien hoidettu ja täydennetty runsaasti, erityisesti vuosina 2009–2016. Lehdon ja lehtomaisen kankaan luontaisten, kotimaisten lehti- ja havupuiden lisäksi alueella kasvaa nykyisin yhteensä yli 700 ulkomaista puu- ja pensaslajia eri puolilta maailmaa (Helsingin kaupunki 2020).

Ensimmäiset havainnot arboretumin alueella tehtiin 13.10.2019, jolloin puistoa halkovan ulkoilutien eteläpuolella nähtiin laajalle levittäytyneenä kymmenkunta yksilöä. Kosteina päivinä 25. ja 31.10.2019 alueella havaittiin muutama sata aktiivista mustapäätanaa sekä arboretumin rehevillä lehtipuuvaltaisilla osuuksilla että sen ulkopuolella, yhteensä ainakin 3,3 hehtaarin alalla. Vilkkaimmissa kohdissa, etenkin pienen lammen rannan läheisyyteen kerrostuneilla puiden lehdeillä eläimiä oli muutaman kymmenen sentin välein, toisaalla vain yksittäin. Karummissa ja kuivemmissa, tammi- ja koivuvaltaisissa met-

Kuva 2. Vuonna 2019 aikuisia mustapäätanoita (*Krynickillus melanocephalus*) oli liikkeellä vielä marraskuun loppupuolella. Niskala arboretum, Helsinki, Finland. Photo: Katriina Könönen.

siköissä etanoita ei näkynyt. Muita etanalajeja alueella ei havaittu, muutamaa metsäetanaa *Arion fuscus* lukuun ottamatta. Syksyllä 2020 yksittäinen mustapäätana tavattiin Vantaanjoen rantalehdossa, puulajipuistosta katsoen yli sadan metrin levyisen pellon takana.

Janakkala, Tervakoski

Uusin mustapäätanan havaintopaikka on Etelä-Hämeessä, Janakkalan Tervakoskella. Luonnontieteellisen keskusmuseon Löydöksen vieraslajihavainnot- havaintojärjestelmään ilmoitettiin valokuvalla varustettu, 26.9.2020 tehty havainto noin 20 mustapäätanayksilöstä (Suomen lajitietokeskus 2020).

Pohdintaa

Mustapäätana on aktiivinen liikkuja ja se voi esiintyä hyvin runsaslukuisena. Siitä saattaa muodostua uusi puutarhatuholainen tai ainakin haittalaji. Useat muut peltoetanoiden heimon luontaiset lajit aiheuttavat meillä satovahinkoja (Koivunen *et al.* 2014). Uusista levittäytymisalueista ainakin Latvian kurpitsaviljelyksiltä on jo raportoitu mustapäätanan aiheuttamia tuhoja (Dreijers *ym.* 2017). Lajin on todettu käyttäneen ravintonaan leviä, mätäneviä hedelmiä ja sieniä, lehtisalaattia, kesäkurpitsaa, kaalia ja mansikoita (Stalažs ja Schikov sähköpostissaan, julkaisussa Proschwitz 2020). Lisää tutkimusta lajin ravinnonkäytöstä ja ekologiasta tarvitaan.

Mustapäätanan on havaittu leviävän tuotujen taimien, mullan ja vihannesten mukana. Ainakin Sipoon ja Helsingin havainnot ovat paikoilta, jonne on istutettu tuontitaimia. Uuden vieraslajin aiheuttamista mahdollisista haitoista uusien elinalueiden luontaiselle eliölajistolle ei ole julkaistua tietoa, mutta laji näyttää leviävän ja runsastuvan hyvin nopeasti uusilla asuinalueillaan. Alkuperäisellä elinalueella mustapäätana on ennen kaikkea metsälaji. Ruotsissa ja muuallakin se on levinnyt etenkin kulttuuri- ja joutomaille. Onkin kiintoisaa ja hieman huolestuttavaakin nähdä pystyykö mustapäätana jatkossa leviämään Suomessa myös luonnonmetsiin.

Kirjallisuus

- Artfakta 2020: SLU databanken. Svarthuvad snigel. — <https://artfakta.se/artbestamning/taxon/krynicketillus-melanocephalus-6045530> [haettu 3.12.2020].
- Dreijers, E., Stalažs, A., Pilāte, D., & Jakubane, I. 2017: Agricultural importance of Agriolimacidae slugs and the first notes on damage in horticulture made by *Krynicketillus melanocephalus* Kaleniczenko, 1851 (Gastropoda: Agriolimacidae) in Latvia. — Proceedings of the Scientific and Practical Conference Harmonious Agriculture. Jelgava, Latvia, 23 February 2017, p. 93-96. ISBN 9789984482545. <http://agris.fao.org/agris-search/search.do?recordID=LV2018000020>
- Elurikkus 2020: *Krynicketillus melanocephalus* Kaleniczenko, 1851. — <https://elurikkus.ee/bie-hub/species/68256> [haettu 3.12.2020].
- Helsingin kaupunki 2020: Niskalan puulajipuisto eli arboretum. — <http://vihreasyliit.fi/niskala-arboretum/> [haettu 2.12.2020].
- Kaleniczenko, J. 1851: Description d'un nouveau genre de limaces de la Russie Méridionale. — Bulletin de la Société Impériale des Naturalistes de Moscou 1851 [24](1): 215–228.
- Koivunen, A., Malinen P., Ormio, H., Terhivuo, J. & Valovirta I. 2014: Suomen kotilot ja etanat. Opas maanilviäisten maailmaan. — Hyönteistarvike Tibiale Oy, Helsinki. 376 s.
- Korol, E. N. & Korniushev A. V. 2002: Introduced population of *Krynicketillus melanocephalus* (Mollusca, Gastropoda, Stylommatophora) recorded in Kyiv and preliminary results of its helminthological investigation. — Vestnik Zoologii 36(6): 57–59.
- Likharev I. M. & Viktor A. J. 1980: Slizni fauny SSSR i sopredelnykh stran (Gastropoda terrestrial nuda). — Fauna SSSR. Mollyuski 3(5). Nauka, Leningrad.
- Meng, S. & Bössenck, U. 1999: *Krynicketillus melanocephalus* (Kaleniczenko 1851) in Deutschland eingeschleppt. — Malakologische Abhandlungen, Staatliches Museum für Tierkunde Dresden 19(2): 303–309.
- Ostrovsky, A.M. 2017: New records of synanthropic species of slugs *Limacus flavus* (Linnaeus 1758) and *Krynicketillus melanocephalus* Kaleniczenko, 1851 (Mollusca, Gastropoda, Stylommatophora) in Belarus. — Ruthenica 27(14): 155–158. <https://biotaxa.org/Ruthenica/article/view/33158/29421>
- Proschwitz, T. von 2020: Rapid invasion of the slug *Krynicketillus melanocephalus* Kaleniczenko, 1851 in Sweden and some notes on the biology and anthropochorous spread of the species in Europe (Gastropoda: Eupulmonata: Agriolimacidae) — Folia Malacologica 28(3): 227–234.
- Sarapuu, H. 2020: My nature findings. — <http://h-sarapuu.ee/leiud/leiud.html> [haettu 3.12.2020].
- Schikov, E. V. 2012: *Krynicketillus (Krynicketillus) melanocephalus* Kaleniczenko, 1851 (Mollusca, Gastropoda, Agriolimacidae) on Russian Plains — Animals: ecology, biology and protection. Materials of conference, Saransk, Russia, 2012. Mordovia University Press Publ. p. 375–378.
- Stalažs, A., Dreijers, E., Ivinskis, P., Rimšaite, J. & Džiugelis, M. 2017: Records of *Krynicketillus melanocephalus* Kaleniczenko 1851 (Gastropoda: Agriolimacidae) in Lithuania. — Bulletin of the Lithuanian Entomological Society 1(29): 124–128.
- Šteffek J., Stalažs, A. & Dreijers E. 2008: Snail fauna of the oldest cemeteries from Riga (Latvia). — Malacologica Bohemoslovaca 7: 79–80.
- Suomen Lajitietokeskus 2020: Mustapäätana *Krynicketillus melanocephalus* — <https://laji.fi/> [haettu 3.12.2020].
- Turóci A., Fehér Z., Krizsik V. & Páll-Gergely B. 2020: Two new alien slugs, *Krynicketillus melanocephalus* Kaleniczenko, 1851 and *Tandonia kusceri* (H. Wagner, 1931), are already widespread in Hungary. — Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae 66: 265–282.
- Welter-Schultes, F. W. 2012: European non-marine molluscs, a guide for species identification. — Planet Poster Editions, Göttingen. 679 s.

